

УДК: 343.232:504.5/.6(4-672EU)

Biblid 1451-3188, 24 (2025)

Год XXIV, бр. 89, стр. 163–177

Изворни научни рад

Рад примљен 31. 01. 2025. године

Рад одобрен 12. 02. 2025. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iire_ez.2025.24.89.8

CC BY-SA 4.0

СТАНДАРДИ ЕУ У ОБЛАСТИ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Јелена КОСТИЋ*

Анстракт: Иако се то у међународним документима не наводи изричито, право на здраву животну средину може се сматрати правом треће генерације. Њему се пружа заштита на нивоу Европске уније (ЕУ) од стране Европског суда за људска права путем заштите права на живот, права на имовину, права на информисање и сл. Осим тога, на нивоу ЕУ присутан је консензус да је право на здраву животну средину неопходно заштити и кривичноправним одредбама, а које би требало да представљају *ultima ratio*. Иако су на нивоу земаља чланица прва кривична дела којима се штити животна средина почела да се прописују у националном законодавству већ седамдесетих и осамдесетих година 20. века, није постојао јединствен приступ у сузбијању еколошког криминалитета на нивоу ЕУ. Дефинисање радње извршења кривичних дела на различит начин, те различит приступ у њиховом сузбијању није допринео међународној сарадњи, а што се посебно одразило у области сузбијања еколошког криминалитета који има прекогранични карактер. Како су кривична дела која се могу сврстати у еколошки криминалитет лукративног карактера и често су повезана са кривичним делима која се могу сврстати у организовани криминал, ефикасност у њиховом сузбијању захтева посебну пажњу, као и мултидисциплинаран приступ уз адекватну сарадњу надлежних органа и

* Институт за упоредно право, Београд. E-mail: j.kostic@iup.rs. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6032-3045>.

Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта "Прилагођавање правног оквира друштвеним и технолошким променама са посебним освртом на регулисање вештачке интелигенције" који у 2025. години спроводи Институт за упоредно право уз финансијску подршку Министарства науке, технолошког развоја и иновација (евиденциони број: 451-03-136/2025-03/200049 од 4. 2. 2025).

институција како на националном тако и на међународном нивоу. У овом раду ауторка посвећује пажњу анализи развоја кривичноправне заштите животне средине на нивоу ЕУ, с обзиром на то да потреба за њеним унапређењем још увек постоји, а о чему сведочи и чињеница да је током 2024. године, усвојена нова Директива ЕУ о заштити животне средине путем кривичног права.

Кључне речи: Животна средина, кривичноправна заштита, превенција, ЕУ, међународна сарадња.

1) УВОД

Иако се не наводи изричито у Европској конвенцији о заштити људских права и основних слобода, право на здраву животну средину може се сматрати правом треће генерације људских права.¹ Тек се у завршној Декларацији конференције Уједињених нација, која је одржана у Стокхолму 1972. годину, основно људско право на слободу, једнакост и адекватан животни стандард у окружењу које му дозвољава право на достојанство и добробит спомиње се први пут.² Последњих деценија наведено право, а самим тим и право на живот, угрожено је због све веће експанзије еколошког криминалитета. Организоване криминалне групе имају велики профит од вршења наведене врсте криминалитета, а који је уједно и веома лукративан. Он подразумева различите типове и облике криминалних активности које се предузимају у циљу угрожавања животне средине (нпр. загађења воде, ваздуха и земље у значајном обиму и на већем простору). Као један од проблема који забрињава у извештајима се наводи неадекватно располагање фармацеутским отпадом. Према неким проценама незаконито управљање тим отпадом биће у порасту у наредном периоду. Посебну опасност представља могућност поновног укључивања опасног отпада у производне циклусе, тј. њихову поновну употребу.³ Због тога је присутна и очекивана

¹ "Council of Europe, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols No. 11 and 14, Rome, 4.XI 1950". Интернет: https://www.eod.eu/library/CoE_European%20Convention%20for%20the%20Protection%20of%20Human%20Rights%20and%20Fundamental%20Freedoms_1950_EN.pdf, 30.1.2025. Видети: Сања Ђајић (2012) „Право на здраву животну средину и Европски суд за људска права“, *Правни живот*, број 12, стр. 277.

² Принцип 2 Декларације о људској околини, усвојене на Конференцији о људској околини у Стокхолму 16. јуна 1972. године. Интернет: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/29567/ELGP1StockD.pdf>, 30. 1. 2025. Више о томе: Ј. Костић, „Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода и право на здраву животну средину“, *Гласник адвокатске коморе Војводине*, Вол. 95, број 4, 2023, стр. 1366, DOI: <https://doi.org/10.5937/gakv95-47884>.

³ EUROPOL, EU SOCTA 2021, *Serious and Organised Crime Threat Assessment, A Corruption Influence: The Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime*, pp. 26, 80, 94. Интернет: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf, 30. 1. 2025.

брига за безбедност хране, док је на међународном нивоу уочена тешкоћа у откривању кривичних дела који значајно утичу на биодиверзитет, као што су: нелегални риболов, нелегална сеча и лов на дивље животиње.⁴ О лукративном карактеру еколошког криминалитета говоре у прилог и подаци садржани у различитим извештајима. Према подацима ЕУ годишњи приход од незаконите продаје неопасног отпада је између 1,3 билиона и 10,3 билиона евра, док је од продаје опасног отпада између 1,5 и 1,8 милијарди евра.⁵ Благовремено откривање еколошког криминалитета је веома значајно за превенцију даљих последица, обезбеђивање и скупљање доказа и санкционисање извршилаца. Међутим, чини се да велики број кривичних дела која се могу класификовати као еколошки криминалитет остају неоткривена. То штетно утиче на живот и здравље људи и додатно подстиче вршење таквих дела.⁶ Посебан проблем представља повезаност еколошког криминалитета са неким другим кривичним делима. Према анализи INTERPOL-а, спроведеној 2015. године, наведена врста криминалитета повезана је са прањем новца, пореском утајом, корупцијом, фалсификовањем исправа, трговином дрогом и незаконитим оружјем. Таква ситуација потврђена је попуњавањем упитника од стране 33 земље чланице.⁷ Због тога је у циљу превенције неопходан мултидисциплинарни приступ, као и сарадња различитих институција како на националном тако и на међународном нивоу.⁸ Међутим, потреба за уједначеним одговором на еколошки криминалитет на нивоу ЕУ уочена је знатно раније. Међутим, треба имати у виду да је осим санкција за извршиоце еколошких деликата неопходно применити и друге мере, као што је нпр. одузимање имовинске користи проистекле из кривичног дела.⁹ Чини се да уколико је вероватноћа да ће кривично дело бити откривено ниска, санкције се не могу

⁴ *Ibid.*, p. 93.

⁵ "European Commission (2020), Commission Staff Working Document Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive)/SWD/2020/0259 final". Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020SC0259>, 30. 1. 2025.

⁶ Jelena Kostić, "The Challenges Related to Whistleblowing in the Field of Environmental Crime Prevention", *NBP*, Vol. 29, Issue 3, 2024, p. 215. Интернет: <https://doi.org/10.5937/nabepo29-51656>.

⁷ INTERPOL, *Environmental Crime and its Convergence with other Serious Crime*, 2015, p. 3.

⁸ О томе видети: М. Матић Бошковић, Ј. Костић (2023) "Criminal law as an effective tool to protect environment", In: *Bratislava legal forum: Current Challenges of Criminal Law: proceedings*. Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava, pp. 74–91.

⁹ О кривичним делима против животне средине видети: Ана Батрићевић, „Еколошка кривична дела – злочини без жртве?“, *Темуда*, Vol. 16, број 1, 2023, стр. 113–132. Интернет: <https://doi.org/10.2298/TEM1301113B>.

благовремено применити, докази се не могу прикупити како би се донела правноснажна судска пресуда, а ризик од откривања финансијске користи је низак, већа је вероватноћа да ће извршиоци кривичних дела на штету животне средине наставити са њиховим вршењем. Нови правни оквир на нивоу ЕУ требало је да одговори савременим изазовима на адекватан начин, а што је уједно имало и значајан утицај на сузбијање еколошког криминалитета на нивоу држава чланица.

2) РАЗВОЈ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ НА НИВОУ ЕУ

Аутори наводе да превенција еколошког криминалитета буди веће интересовање већ крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година 20. века, а када се у већини кривичних законика на глобалном нивоу прописују кривична дела против животне средине. Иако је повећана кривичноправна реакција у области заштите животне средине, то није допринело реализацији очекиваних резултата. Разлог томе може бити и промена појавних облика еколошког криминалитета.¹⁰ На нивоу ЕУ постепено се развијала идеја о потреби уједначеног приступа европских чланица у циљу сузбијања еколошког криминалитета. Тако је Савет Европе 1998. године усвојио Конвенцију о заштити животне средине путем кривичног права. Њом су обавезане државе уговорнице да на националном нивоу пропишу кривична дела извршена са намером или из нехата, а којима се проузрокује или би могла да се проузрокује трајна штета за квалитет ваздуха, земљишта, воде, животиња и биљака, или која могу да проузрокују трајне последице по здравље и да изазову смрт неког лица.¹¹ Иако је њено доношење представљало значајан корак у заштити животне средине путем кривичног права, само тринаест земаља је потписало док је ниједна земља није ратификовала, а што је одложило њену примену. На нивоу ЕУ није постојао правни механизам који би обезбедио једнообразну примену кривичноправних мера против извршилаца еколошких кривичних дела, а што је било од великог значаја имајући у виду њихов прекогранични карактер и потребу за ефикаснијом међународном сарадњом. То је нарушавало и могућност успостављања адекватних санкција и спровођење ефикасних истрага на националном нивоу. Заштита животне средине је питање које је од великог интереса за функционисање ЕУ. Стога захтеви који се тичу њене заштите морају бити интегрисани, дефинисани и

¹⁰ Zoran Stojanović, Ivana Bodrožić, "Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive", *NBP*, Vol. 30, Issue 1, 2025, p. 2. Интернет: <https://doi.org/10.5937/nabepo30-55088>.

¹¹ "Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law", Council of Europe, Strasbourg, 4. XI 1998. Интернет: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007f3f4>, 30. 1. 2025.

имплементирани у политике и активности Уније, а посебно у циљу промовисања одрживог развоја.¹² Стога би ради унапређења такве заштите требало континуирано пратити и резултате научних истраживања.¹³ Мере кривичноправне заштите треба заједно са другим мерама да допринесу остваривању политика ЕУ о животној средини као што су: очување, заштита и унапређење квалитета заштите животне средине, заштита здравља људи, опрезно и рационално коришћење природних ресурса. То подразумева и превентивно деловање у циљу отклањања могућности настанка штете по животну средину.¹⁴ Када је у питању кривичноправна заштита животне средине на нивоу ЕУ, дуго се постављало питање компетентности Заједнице за предузимање кривичноправних мера када је то било од суштинског значаја за омогућавање усклађености са њеним законодавством. Одговор на то питање најпре је дала пракса Суда правде ЕУ (тада Европског суда правде) у својој пресуди од 13. септембра 2005. године, C-176/03. Према ставу суда, ни кривично право ни правила кривичног поступка не спадају у надлежност Заједнице. Међутим, то не значи да се законодавством заједнице не може интервенисати када је примена делотворних, сразмерних и одвраћајућих казни од стране надлежних националних органа од суштинског значаја за борбу против тешких еколошких кривичних дела, тј. када је од значаја да се предузму мере које се односе на кривично право држава чланица, а које је неопходно предузети како би се осигурало да су правила која се прописују у циљу заштите животне средине у потпуности делотворна.¹⁵ Чланом 82(2) Уговора о функционисању ЕУ, предвиђена је надлежност Уније да успостави минимална правила у погледу дефиниције кривичних дела и санкција у областима у којима је неопходно да се ефикасно спроведу политике уније на једнообразан начин. Према тој одредби ЕУ је овлашћена и да успостави минимална правила у погледу кривичноправне заштите животне средине. Пре усвајања Директиве 2024/1203 у априлу 2024. године, наведена област била је уређена Директивом 2008/99/EC.

¹² Члан 11. Уговора о функционисању Европске уније. "Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union Consolidated version of the Treaty on European Union Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union Protocols Annexes to the Treaty on the Functioning of the European Union Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon", signed on 13 December 2007 Tables of equivalences, *Official Journal of the European Union*, C 202/1. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>, 30. 1. 2025.

¹³ Чланом 114, тачка 3 Уговора о функционисању Европске заједнице, прописано је да ће Комисија у својим предлозима, који се односе на заштиту животне средине, узети за основ висок ниво заштите, узимајући у обзир нове резултате научних истраживања.

¹⁴ Члан 191. Уговора о функционисању Европске уније.

¹⁵ Став 47 пресуде. "Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 September 2005", *Commission of the European Communities v Council of the European Union*, C-176/03. Интернет: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-176/03>, 30. 1. 2025.

Директива о заштити животне средине путем кривичног законодавства

Због прекограничног карактера кривичних дела којима се угрожава животна средина, повећања њиховог броја и већих последица по здравље и живот људи на нивоу ЕУ, усвојена је Директива 2008/99/ЕЗ о заштити животне средине путем кривичног законодавства.¹⁶ На тај начин се настојало да се на нивоу ЕУ уједначе санкције за извршиоце кривичних дела на штету животне средине. Разлог за њено доношење била је чињеница да досадашњи механизми кривичног правосуђа, успостављени на националном нивоу, нису били адекватни у погледу превенције криминала, а посебно у погледу доступности истражних модела и узајамне правне помоћи држава чланица. Како би се омогућила заштита животне средине било је потребно да се пропишу адекватне, сразмерне и одвраћајуће кривичне санкције за лица која, било у својству физичког или одговорног лица у правном лицу, предузимају активности које су штетне по животну средину и које узрокују или би могле да проузрокују значајну штету за ваздух, воду, животиње и биљке укључујући и заштићене врсте.¹⁷ Иако су државе чланице биле у обавези да пропишу казне за понашања којима се загађује животна средина, а која представљају тешку повреду прописа о њеној заштити, одредбама Директиве није била утврђена обавеза да се те казне или други кривичноправни механизам заиста примењују у сваком појединачном случају на нивоу држава чланица. Он је обезбеђивао само минималне стандарде у погледу кривичноправне заштите животне средине на нивоу ЕУ. Стога су државе чланице могле да пропишу и виши степен заштите од наведених стандарда. Иако је доношење Директиве представљало значајан корак у дефинисању кривичних дела на штету животне средине и прописивању кривичних санкција на једнообразан начин на нивоу ЕУ, чини се да примена наведене Директиве није остварила циљеве због којих је усвојена.

Оцена имплементације Директиве 2008/99/ЕЗ

У периоду од 2011. до 2019. године Европска комисија извршила је евалуацију имплементације Директиве 2008/99/ЕЗ на нивоу држава чланица ЕУ и Уједињеног Краљевства.¹⁸ Током процене утврђено је да еколошки криминал оставља могућност за остваривање значајне зараде, да постоје

¹⁶ "Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law", *Official Journal of the European Union*, L 328/28, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj/eng>, 30. 1. 2025.

¹⁷ Чланови 5. и 7. Директиве 2008/99/ЕЗ о заштити животне средине путем кривичног права.

¹⁸ "Commission Staff Working Document Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through

тешкоће у откривању кривичних дела и да је њихов прекогранични карактер присутан у све већој мери. Осим тога, утврђено је да постоји велика разлика на нивоу држава чланица ЕУ у погледу инкриминисања кршења прописа из области заштите животне средине, као и да су за такве прекршаје прописане превише благе санкције на националном нивоу.¹⁹ Током анализе, утврђено је да постоје тешкоће у откривању еколошког криминалитета и санкционисању извршилаца, примећен је проблем у вези са коришћењем неадекватне правне терминологије, као што је нпр. „знатна штета“, „ненадокнадив износ“, „опасна активност“ или „значајно погоршање“. Имајући у виду прекогранични карактер кривичних дела против животне средине, ту терминологију треба у што већој мери дефинисати на нивоу ЕУ, јер би непрецизност могла негативно да се одрази на сарадњу држава чланица у њиховом сузбијању. Тумачење спорних термина вршили су надлежни судови, па се стога сматра да би било корисно да се на нивоу држава чланица ЕУ у базама података о пресудама донетим против извршилаца кривичних дела против животне средине исказе утицај непрецизности терминологије на сарадњу држава чланица у сузбијању таквих кривичних дела.²⁰ На основу оцене спровођења Директиве 2008/99/ЕЦ Европског парламента и Савета од 19. новембра 2008. о заштити животне средине путем кривичног права, Европска комисија утврдила је да би у наредном периоду на нивоу држава чланица било неопходно да се прикупе статистички подаци о еколошком криминалу, а који би требало да буду доступни јавности. Уколико недостају информације о стању еколошког криминалитета, неће постојати ни адекватан ниво свести о његовом обиму, утицају и потреби да се доделе неопходни ресурси.²¹ Приликом евалуације примене Директиве из 2008. године, Европска комисија закључила је да су изречени нивои санкција били превише ниски да би били одвраћајући, док се прекогранична сарадња није одвијала на систематски начин. Према расположивим подацима, Директива се није примењивала на терену, а током евалуације могло се закључити да су постојале празнине у њеном спровођењу на нивоу држава чланица и то од стране свих релевантних институција (полиција, тужилаштво и судови). Као неки од разлога наводе се недостатак ресурса, специјализованих знања, нивоа свести о опасности еколошког криминалитета, одсуство националних стратегија за борбу против еколошког криминалитета, као и недостатак мултидисциплинарног

criminal law (Environmental Crime Directive)”, p. 6. Интернет: https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/environmental_crime_evaluation_report.pdf, 30. 1. 2025. M. Matić Bošković, J. Kostić, *Criminal law as an effective tool to protect environment?*, 2023, *op. cit.*, p. 79.

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ “Commission Staff Working Document Evaluation of the Directive 2008/99/EC”, *op. cit.*, p. 80.

²¹ *Ibid.*, p. 79.

приступа. Међутим, посебно се истиче недостатак координације између административног и кривичног закона и санкционисања, а што се негативно одражава на ефикасност.²² На нивоу ЕУ, посебно Еуропол и Еуројуст имају мандат за олакшање прекограничне сарадње у циљу сузбијања криминалитета, укључујући и еколошки. Та сарадња подразумева сарадњу најмање две земље чланице ЕУ или земљу ЕУ и земљу која није чланица. Оба наведена тела поступају искључиво на основу захтева држава чланица које траже њихове подршке и немају независна истражна или тужилачка овлашћења. Међутим, према расположивим подацима у посматраном периоду, еколошки криминалитет је категорија за коју се најмање тражила подршка Еуројуста, док су према мишљењу наведеног тела многи случајеви који се тичу еколошког криминалитета регистровани као друга врста кривичног дела.²³ Ипак, према ставу Еуројуста након усвајања Директиве из 2008. године број европских налога за хапшење, као и број заједничких истрага у вези са еколошким кривичним делима, ипак је повећан. Стога утицај наведене Директиве није занемарив, посебно имајући у виду да је на основу ње у националном законодавству земаља чланица прописан значајан број кривичних дела, а истовремено су усаглашене и кривичне санкције за иста понашања прописана Директивом. Међутим, иста агенција потврдила је да је након усвајања Директиве из 2008. године број европских налога за хапшење и заједничких истрага у вези са еколошким кривичним делима ипак повећан. Према ставу Еуројуст-а то је приписано примени Акционог плана ЕУ против трговине дивљим животињама, а не самој Директиви. Ипак, томе је допринело и прописивање кривичних дела и усаглашеност санкција за иста понашања која су предвиђена Директивом. Међутим, Директива није у пракси била одлучујући елемент у јачању прекограничне сарадње. То није изненађујуће, јер Директива не садржи никакве посебне одредбе за директно подстицање прекограничне правосудне сарадње.²⁴ Након оцењивања примене Директиве број 2008/99 од стране Европске комисије, закључено је да и даље постоји веома низак број успешно окончаних поступака против извршилаца кривичних дела у области животне средине, као и да су прописане санкције биле превише ниске да би биле одвраћајуће за потенцијалне извршиоце еколошких кривичних дела. Осим тога, прекогранична сарадња је била недовољна. Постојале су празнине у

²² "Commission Staff Working Document Impact Assessment Report, Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC". Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=SWD:2021:465:FIN>, 30. 1. 2025.

²³ Тачка 7 извештаја. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020SC0259>, 30. 1. 2025.

²⁴ *Ibidem*.

спровођењу у свим државама чланицама и на нивоу свих институција од значаја за сузбијање еколошког криминалитета (полиција, тужилаштво и кривични судови). Недостатак поузданих података ометао је праћење ефикасности поступака у вези са кривичним делима против животне средине. Управо је из тог разлога Комисија 2021. године предложила усвајање нове Директиве која подразумева појашњавање термина у области заштите животне средине, а чија је дефиниција некада остављала простор за широко тумачење (нпр. „знатна штета“). Један од циљева за доношење нове директиве био је и унапређење прекограничне сарадње и кривичног гоњења, као и унапређење доношења одлука о еколошким законима у складу са стандардима на нивоу држава чланица.

3) НОВА ЕВРОПСКА ДИРЕКТИВА О ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ПУТЕМ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Нова европска Директива о заштити животне средине путем кривичног законодавства усвојена је 11. априла 2024. године, а ступила је на снагу 20. маја исте године. Њеним усвајањем стављена је ван снаге Директива из 2008. године.²⁵ Она је донета како би се отклонили недостаци у вези са применом претходне Директиве. Нова Директива је успоставила минимум правила којима се успостављају дефиниције кривичних дела и санкције у циљу ефикасније заштите животне средине, као и друге мере у циљу превенције и борбе против еколошког криминалитета. Новом Директивом успостављена је ажурирана листа понашања која се сматрају кривичним делима у националном правном систему земаља чланица. У односу на Директиву из 2008. године, нова Директива предвиђа обавезу прописивања нових деликата у националном законодавству, као што су:

- 1) Незаконито рециклирање бродова и вађење воде;
- 2) Озбиљна кршења правила о хемикалијама и живи, и
- 3) Стављање на тржиште и извоз релевантних роба и производа у супротности са Уредбом Уније против крчења шума.²⁶

Осим тога, државе чланице су у обавези и да пропишу квалификоване облике кривичних дела за ситуације у којима је нанета озбиљна штета или је за последицу имало уништавање животне средине проузроковане извршењем неког од кривичних дела која се наводе у директиви. За квалификоване облике морају се изрећи строже казне. Директивом се

²⁵ “Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC”. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj/eng>, 30. 1. 2025.

²⁶ Члан 3. Директиве 2024/1203.

устоставља степеновање минималних-максималних затворских казни и за правна лица се уводи алтернативан метод кажњавања на основу фиксних износа између 24 и 40 милиона евра и укупног годишњег светског промета конкретног правног лица.²⁷ Спровођење Директиве треба да омогући ефикасност свих актера, како полиције тако и осталих органа у циљу борбе против еколошког криминала, нпр. кроз обезбеђивање адекватних ресурса, специјализованих обука, унапређења механизма сарадње на нивоу и између држава чланица, као и унапређење националне стратегије. Директива предвиђа и одредбе које се тичу заштите узбуњивача, учесника у кривичном поступку, отежавајућих и олакшавајућих околности, превенције, замрзавања и конфискације, рокова застарелости и надлежности. У Директиви се истиче значај употребе посебних истражних алата за спровођење истраге или кривичног гоњења извршилаца кривичних дела против животне средине. Имајући у виду повезаност са организованим криминалом и специфичну феноменологију кривичних дела на штету животне средине, препоручује се коришћење истражних техника и средстава која се иначе користе у борби против организованог криминала или у другим случајевима тешких кривичних дела.²⁸ Због тога је неопходно на националном нивоу прописати могућност примене посебних истражних техника и средстава и у случају постојања основа сумње у извршење кривичних дела, која се у складу са Директивом из 2024. године могу сматрати еколошким криминалитетом. Међутим, коришћење тих истражних техника захтева и спровођење посебних обука за запослене у полицији и правосудју, али и успостављање адекватне сарадње са релевантним националним телима и институцијама у области заштите животне средине. Због тога би на националном нивоу, не само држава чланица већ и држава које теже чланству у Европској унији, требало обезбедити неку врсту специјализације носилаца правосудних функција у области кривичноправне заштите животне средине. Потреба за обукама препозната је и у самој Директиви, па је тако њеним одредбама предвиђена обавеза за државе чланице да предузму неопходне мере како би се осигурало да се судијама, тужиоцима, полицијским и правосудним радницима и особљу надлежних органа који су укључени у кривичне поступке и истраге у вези са циљевима Директиве и одговарајућим функцијама таквих судија, тужилаца, полицијског и правосудног особља и особља надлежних органа обезбеди специјализована редовна обука.²⁹ Имајући у виду значај благовременог откривања кривичних дела против животне средине, од великог значаја за то је благовремено пријављивање таквих деликата. У Директиви је препознат значај узбуњивача, па се истиче потреба предузимања неопходних

²⁷ Члан 7(3) Директиве.

²⁸ Члан 13. Директиве.

²⁹ Члан 18. Директиве.

мера на нивоу држава чланица у складу са Директивом (ЕУ) 2019/1937 како би се лицима која пријављују кривична дела на штету животне средине или на други начин сарађују са надлежним органима пружиле адекватне мере подршке и помоћи у контексту кривичног поступка, а у складу са националним законодавством.³⁰ Новом Директивом предвиђена је обавеза за државе чланице да успоставе систем за евидентирање, производњу и обезбеђивање анонимизованих статистичких података о фазама извештавања, истраге и судства у вези са кривичним делима, а у циљу праћења ефикасности њихових мера за борбу против кривичних дела у области животне средине.³¹

4) ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Може се рећи да је кривичноправна заштита животне средине област која је у континуираном развоју, а на нивоу ЕУ постепено се развијала. Најпре је донета Конвенција 1998. године, а затим Директива о заштити животне средине путем кривичног права. Њом су били прописани минимални стандарди од значаја за прописивање кривичних дела којима се штити животна средина и кривичноправне санкције од значаја за санкционисање њихових извршилаца. Међутим, чини се да је прописе на нивоу ЕУ ипак требало унапредити. Према подацима Европске комисије, из извештаја о евалуацији примене Директиве из 2008. године, њена примена није давала адекватне резултате у пракси. Недостаци су се огледали у недоследности у примени њених одредаба на нивоу држава чланица, одсуству мултидисциплинарног приступа услед недостатка свести о потреби заједничког и благовременог деловања различитих институција, недовољном нивоу специјализације надлежних органа и институција, недостатку статистичких података о стању еколошког криминалитета. Доношењем нове Директиве из 2024. године настојало се да се наведени недостаци отклоне. Њом је прописана обавеза успостављања мултидисциплинарног приступа на нивоу држава чланица, обавезна обука лица запослених у институцијама од значаја за откривање еколошких деликата, кривично гоњење и санкционисање извршилаца кривичних дела на штету животне средине. Наравно, ефекти примене Директиве у пракси зависе пре свега од постојања колективне свести о потреби превенције еколошког криминалитета на нивоу земаља чланица. Међутим, треба имати у виду да то неће представљати нимало лак и једноставан задатак имајући у виду да је еколошки криминалитет често повезан са организованим криминалом. Директивом из 2024. године предвиђена је обавеза за државе

³⁰ Члан 14. Директиве.

³¹ Члан 22. Директиве.

чланице да у свом националном законодавству, у циљу откривања и спречавања еколошког криминалитета, примене исте технике и средстава која се примењују у поступцима који се тичу кривичних дела организованог криминала. Иако Република Србија није чланица ЕУ, потребно је да још у процесу приступања усклади своје национално законодавство са европским стандардима. Због тога би и одредбе наведене Директиве требало предвидети националним законодавством. Први пут се Директивом из 2024. године истиче значај узбуњивача у поступку откривања и доказивања незаконитости у вези са заштитом животне средине, па се земље чланице позивају да им у складу са Директивом о заштити узбуњивача и националним законодавством обезбеде адекватан ниво заштите. Међутим, чини се да на глобалном нивоу још увек није успостављен адекватан механизам заштите узбуњивача, па се чини да ће због недостатака система заштите велики број потенцијалних узбуњивача одустати од пријављивања неправилности које се тичу заштите животне средине. Ипак, требало би имати у виду да је њихова улога изузетно значајна за откривање еколошког криминалитета, па и благовремено обезбеђивање доказа од којих ће касније зависити исход кривичних поступака против извршилаца кривичних дела против животне средине. Стога би требало унапредити систем њихове заштите како на међународном тако и на националном нивоу, без могућности за било какву дискрециону оцену у погледу заштите узбуњивача. Када је у питању сарадња надлежних органа и институција, она пре свега зависи од спремности институција на сарадњу. Због тога сматрамо да је на националном нивоу неопходна детаљна анализа позитивног законодавства како би се или донео нови закон или изменило постојеће законодавство, а у циљу прописивања адекватних мера којима би се унапредила сарадња релевантних институција на националном нивоу и коришћење адекватних средстава у откривању и доказивању еколошких деликата. Управо такав приступ представља основ и за унапређење међународне сарадње, а што је од посебног значаја за превенцију наведених кривичних дела, имајући у виду њихов прекогранични карактер.

5) ИЗВОРИ

- Батрићевић, А., „Еколошка кривична дела – злочини без жртве?“, *Темид*, Vol. 16, број 1, стр. 113–132, 2023. Интернет: <https://doi.org/10.2298/TEM1301113B>.
- “Commission Staff Working Document Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive)/SWD/2020/0259 final”, European Commission, 2020. Интернет:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020SC0259>, 30. 1. 2025.

- “Commission Staff Working Document Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive)”. Интернет: https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/environmental_crime_evaluation_report.pdf, 30. 1. 2025.
- “Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union Consolidated version of the Treaty on European Union Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union Protocols Annexes to the Treaty on the Functioning of the European Union Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 Tables of equivalences”, *Official Journal of the European Union*, C 202/1. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>, 30. 1. 2025.
- “Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols No. 11 and 14, Rome”, Council of Europe, 4. 11. 1950. Интернет: https://www.eods.eu/library/CoE_European%20Convention%20for%20the%20Protection%20of%20Human%20Rights%20and%20Fundamental%20Freedoms_1950_EN.pdf, 30. 1. 2025.
- “Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law”, Strasbourg, 4.XI.1998, Council of Europe. Интернет: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000168007f3f4>, 30.1.2025.
- “Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC”. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj/eng>, 30. 1. 2025.
- “Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law”, *Official Journal of the European Union*, L 328/28. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj/eng>, 30. 1. 2025.
- “Environmental Crime and its Convergence with other Serious Crime”, INTERPOL, 2015.
- “Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 September 2005”, Commission of the European Communities v Council of the European Union, C-176/03. Интернет: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-176/03>, 30. 1. 2025.

- “Serious and Organised Crime Threat Assessment, A Corruption Influence: The Infiltration and Undermining of Europe’s Economy and Society by Organised Crime”. EUROPOL, EU SOCTA 2021. Интернет: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf, 30. 1. 2025.
- „Декларација о људској околини, усвојена на Конференцији о људској околини у Стокхолму 16. јуна 1972. године“. Интернет: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/29567/ELGP1StockD.pdf>, 30. 1. 2025.
- Ђајић, С., „Право на здраву животну средину и Европски суд за људска права, *Правни живот*, број 12, 2012.
- Kostić, J., “The Challenges Related to Whistleblowing in the Field of Environmental Crime Prevention”, *NBP*, Vol. 29, Issue 3, 2024. Интернет: <https://doi.org/10.5937/nabepo29-51656>.
- Костић, Ј., „Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода и право на здраву животну средину“, *Гласник адвокатске коморе Војводине*, vol. 95, број 4, 2023. Интернет: <https://doi.org/10.5937/gakv95-47884>.
- Matic Bošković, M., Kostić, J., “Criminal law as an effective tool to protect environment”, In: *Bratislava legal forum: Current Challenges of Criminal Law: proceedings*. Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava, 2023.
- Stojanović, Z. Bodrožić, I., “Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive”, *NBP*, Vol. 30, Issue 1, 2025. Интернет: <https://doi.org/10.5937/nabepo30-55088>.

EUROPEAN UNION STANDARDS IN THE CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE ENVIRONMENT

Jelena KOSTIĆ*

Abstract: Although not explicitly stated in international documents, the right to a healthy environment can be considered a third-generation right. It is protected at the European Union (EU) level by the European Court of Human Rights through the protection of the right to life, property, information, etc. In addition, there is a consensus at the EU level that the right to a healthy environment also needs to be protected by criminal law provisions, which should represent the ultima ratio. Although at the level of the member states, the first criminal offences aimed at protecting the environment began to be prescribed in national legislation as early as the 1970s and 1980s, there has been no unified approach to combating environmental crime at the EU level. Defining the act of committing a crime in different ways and taking different approaches to combating it has not contributed to international cooperation. That is particularly evident in the area of combating environmental crime, which has a cross-border nature. Since criminal acts that can be classified as environmental crimes are lucrative and are often linked to criminal acts that can be classified as organised crime, their effectiveness in combating them requires special attention, as well as a multidisciplinary approach with adequate cooperation between competent authorities and institutions at both the national and international levels. In this paper, the author devotes attention to the analysis of the development of criminal law protection of the environment at the EU level, given that the need for its improvement still exists, as evidenced by the fact that in 2024, a new EU Directive on the Protection of the Environment through Criminal Law was adopted.

Keywords: Environment, criminal law protection, prevention, EU, international cooperation.

* Institute of Comparative Law, Belgrade. E-mail: j.kostic@yahoo.com. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6032-3045>.